

ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА ОНДРАША ТЕРПО 1925 – 2015

Українські ботаніки з глибоким сумом сприйняли звістку про те, що 31 березня 2015 р. на 90-му році життя відійшов у вічність видатний угорський учений, педагог і організатор науки, професор Ондраш Терпо. Людина доброго серця, відданий син словацького та угорського народів. З іменем ученого пов'язані дослідження в галузі систематики судинних рослин, зокрема родів *Pyrus* L. і *Vitis* L., флористики, в т.ч. синантропної флори, інтродукції рослин, історії науки.

Ондраш Терпо (András Törpö) народився 13 червня 1925 року в с. Вайковце округу Кошице в Чехословаччині (тепер Словацька Республіка). У місті Кошице він навчався в гімназії (1937–1944), продовжив студії на факультеті садівництва Будапештського сільськогосподарського університету (1951–1956), де під керівництвом професора З. Карпаті захистив дипломну роботу.

З кінця 50-х років ХХ ст. З. Карпаті та О. Терпо виступили ініціаторами закладення ботанічного саду при Інституті садівництва та виноградарства (тепер Університет садівництва та харчової промисловості, який є структурним підрозділом Будапештського університету Корвінус), а в 1962 р. О. Тер-

по став першим його директором. Роботи в новоствореній установі були зосереджені на дослідженні цінних плодкових культур Угорщини, серед яких особливу увагу приділяли родам *Pyrus*, *Malus* Mill., *Vitis* тощо. Вчений обрав рід *Pyrus* об'єктом спеціального дослідження для кандидатської дисертації, яку успішно захистив у 1958 р. Він вивчив природно-видову диференціацію роду, подав систему європейських і західно-азійських таксонів цієї групи, з'ясував сучасне їхнє поширення, проаналізував походження тощо, а також описав нові для науки види та гібриди: *Pyrus decaisneana* Törpö, *P.* × *hazslinszkyana* Törpö, *P. kárpátiana* Törpö, *P. magyarica* Törpö, *P. mecsekensis* Törpö, *P.* × *mohacsyana* Törpö, *P.* × *pannonica* Törpö, *P.* × *pomazensis* Törpö, *P.* × *prae-norica* Törpö, *P.* × *transdanubica* Törpö та внутрішньовидові таксони: *P. nivalis* Jacq. var. *orientalis* Törpö (*P. nivalis* Jacq. subsp. *orientalis* (Törpö) Törpö), *P.* × *pannonica* var. *pannonica* Törpö, *P.* × *pannonica* var. *laurifolia* Törpö, *P. pyraeaster* Burgds. var. *penzesiana* Törpö, зробив номенклатурні комбінації: *P. pyraeaster* subsp. *achras* (Wallr.) Törpö var. *elongata* (Nyár) Törpö, var. *brachypoda* (Kern.) Törpö. Ці результати узагальнені автором у монографії «Magyarország vadvadkörtéi» [Piri Hungariae] (1960). О. Терпо цікавився й іншими систематичними групами рослин. Досліджуючи *Prunus mahaleb* L., з'ясував, що вид представлений двома географічними расами. Спеціальні дослідження з систематики та географії присвячені видам роду *Arum*, зокрема автором описано *Arum* × *sooi* Törpö, у складі *A. maculatum* L. – f. *spathulatum* Törpö та, на честь свого вчителя, var. *karpatii* Törpö, а у складі *A. alpinum* Schott & Kotschy – var. *pannonicum* Törpö та f. *javorkae* Törpö. А рід *Vitis* був обраний об'єктом дослідження для докторської дисертації, яку О. Терпо успішно захистив у 1989 р. Цей рід досліджений ученим різнобічно, зокрема він вивчав біологію, морфологію, анатомію, географію та екологію, походження, історію культивування та розповсюдження його представників. Слід відзначити, що автор здійснив численні експедиції в різні регіони Європи та Азії, що дало йому змогу зібрати унікальний матеріал при вивченні природних популяцій видів.

Результати досліджень із систематики опубліковані О. Терпо в численних наукових журналах і монографіях, зокрема у «Flora Europaea» (1968), для якої учений опрацював роди *Cydonia* Mill., *Pyrus*, *Malus*, а також у «Növényhatározó. Magyar Flóra» (1968) – рід *Vitis*. Основна бібліографія вченого,

опублікована з нагоди його 70-річчя, була подана словацьким колегою і добрим другом професора О. Терпо д-ом С. Мохнацьким (Ботанічний сад Кошицького університету імені П.Й. Шафарика) у часописі «Thaiszia» (1995)*.

Від 1971 до 1989 року О. Терпо очолював кафедру ботаніки Аграрного університету в Годолло. Він є автором кількох підручників із ботаніки, низки ґрунтовних наукових праць з агроботаніки та садівництва.

Учений здійснював і флористичні дослідження. Так, із кінця 80-х років ХХ ст. він вивчає рослинний покрив м. Будапешта, спеціально зосереджується на флорі міських екотопів, а також досліджує поширення видів адвентивних рослин, наприклад *Helianthus decapetalus* L. і *Asclepias syriaca* L., *Iva xanthiifolia* Nutt., *Ambrosia artemisiifolia* L. тощо, яким присвячує низку праць, опублікованих в угорських і зарубіжних журналах.

Напевно, в цей час у нього вже визріла думка про необхідність консолідації зусиль ботаніків Карпатського регіону для вивчення синантропної флори та рослинності, а саме започаткування міжнародної наукової конференції «Anthropization and Environment of Rural Settlements. Flora and Vegetation». Організація циклу наступних конференцій, присвячених вивченню рослинного покриву сільських поселень і міст у різних країнах, була його оригінальною ідеєю, котрою він тривалий час із ентузіазмом опікувався. За ініціативи О. Терпо та С. Мохнацького перша конференція була проведена в 1994 р. у Словаччині та Угорщині. Пізніше такі міжнародні форуми відбувалися в Угорщині (1996, 2006), Словаччині (1998, 2004, 2012), Польщі (2000, 2008, 2014) та Україні (2002, 2010). Під час перших зібрань увага була сфокусована на обговоренні результатів дослідження різних аспектів флори та рослинності малих міст, рудеральних і сегетальних рослинних угруповань, які мали певну урбано-флористичну спрямованість. У цей період західноєвропейські ботаніки, зокрема німецькі, зосередилися на вивченні рослинного

покриву великих міст і мегаполісів. Згодом коло досліджень учасників конференції розширилося, а останніми роками домінуючою стала тематика глобальних фітоінвазій та їх перебігу в Карпатському регіоні. Нині ці форуми відіграють важливу, консолідуючу роль у об'єднанні науковців Карпатського єврорегіону. В таких зібраннях взяло участь понад 600 ботаніків, де було представлено більше 500 наукових доповідей і постерів. О. Терпо був не тільки організатором, а й душею цих наукових конференцій. До передостаннього форуму він не пропустив жодного з них, брав безпосередню активну участь, виступав із цікавими повідомленнями, розмовляючи всіма мовами представлених тут країн, був постійним неофіційним перекладачем у наукових дискусіях. Для учасників конференцій, які відбувалися в Угорщині, О. Терпо часто проводив цікаві екскурсії, гармонійно поєднуючи як наукові, так і краєзнавчі та етнографічні аспекти. Веселий, життєрадісний, дотепний він завжди був у центрі уваги, викликав захоплення і цікавість своїми неперевершеними самобутніми знаннями та їх оригінальними інтерпретаціями.

Учений, як виходець зі словацьких теренів, завжди підтримував тісні наукові та дружні стосунки з чехословацькими ботаніками, особливо з проф. І. Досталем і д-ром В. Скаліцкі з Праги, а також д-ром С. Мохнацьким із Кошиць. Він був частим гостем Карлового університету (м. Прага) та Ботанічного саду Кошицького університету. У 1982 р. О. Терпо був обраний почесним членом ботанічного товариства Чехословацької АН, а в 1985 р. йому присуджено пам'ятну медаль Грегора Менделя.

Світлий образ професора Ондраша Терпо залишиться в наших серцях назавжди, а його праці залучатимуть до ботанічних пошуків нових і нових дослідників. Вічна йому пам'ять.

*М.В. ШЕВЕРА, В.В. ПРОТОПОПОВА,
Р.І. БУРДА, В.К. ТОХТАРЬ*

* Mochnacky S. Prof. András Terpó – 70 years // Thaiszia. J. of Botany (Košice). – 1995. – Vol. 5, № 2. – P. 173–184.